

מ. ז. פיאָרברג.

(מסה.)

I.

עצמותן של יצירות פיאָרברג היא—עיו-מלחמה והינד-עלומים. הוא לא היה רק צעיר לשנים, כי אם גם רוחו היה מלא עלומים. וכאן אותה החסימות המלבכת, שנפשו היפה הצפינה בכחביו המעטים. וזהו גם סוד חרושו, סוד זרותו בספרותנו החדשה.

כל תקופה ספרותית, ואת אומרת כמות ידועה של יצירות, הנתונות במסגרתם של תנאי חיים ידועים, עקבות הגיל שלה ניכרים בה עד העולם. ופיאָרברג נכנס לספרות של ימי בינה, כלומר— של ימי עמידה. אמנם יש אשר הסופר העברי יודע לדבר את דבריו לא רק מתוך פכחות וחגיגון קר, כי אם גם מתוך חיסה וחרון-אף, יש אשר הוא שופך לנו את כל מררתו על פנינו. אבל לב צעיר, הבורק את אמונתו ומבקש את אלהיו לאורה של אכזב

הנוער — אותו אל תבקשו בספרותנו, כי לא תמצאוהו. ספרותנו היא ספרות הכינה ולא ספרות הרגש, ספרות הוקנה ולא ספרות העלומים.

ידין זו אותה הוקנה החשובה, המווקקה, שמתוך עיניה הדועכות ניתנים עוד לפעמים שרידי להבה, ברקים תורים ונטולי-זהר. וזוהי זקנה "טבעית", שלא ידעה נוער מימיה, קרירות סוגית, הנובעת מתוך עצם אפיו ועולמו הפנימי של הסופר העברי. הוא לא חדל להתפעל, אלא שאינו מסוגל להתפעל. לבו לא נתרקן מרגש, אלא שאינו בר-קבול לרגש. וזוהי הסכה, שגם אחרי כל המאורעות הגדולים, אשר הטילו סערה אל תוך חיינו במשך שלשים השנים האחרונות ואשר הכריחו את האומה לבקש לה דרכים חדשים ושמים חדשים— השפעתו של רגע נפלא זה עדיין אינו ניכר בספרותנו לכל יסודי וההוד הנורא שבו. ואין אני מדבר על ההשפעה החיצונית, המצויה ביחוס תמיד, על הרבנות הראש הבאה מאליה, על דישת הרגלים במסלות שמללו אחרים, אני מדבר על ההשפעה הפנימית, היוצרת, הנוסכת אל תוך הגרעינים החדשים חוסן היוני כביר והפריה תוססת ורעננה. אותה אל תבקשו בספרותנו, כי לא תמצאוה. השפעה יוצרת כזו יכול לקלוט רק אותו הלב, המסוגל להעריך את העצם המשפיע ולהחיות לו טובה. וההערצה והקידוש באים רק מתוך רגשות עמוקים ורחבים. מהיכן יבאו אפוא הערצה וקידוש לדור ספרותי, שרק הבינה המדויקה כלבד היא סנת חלקו, לדור ספרותי, שמיטיו לא ידע את תור הנוער ואת רטט העלומים, ורק גחלים לוחשות של ימי עמידה מפיצות מסביב לו חום נעים ושושר!

ואש הנוער היא שיקדה בלבו של פיארברג. הוא לא ידע את הקרע הרוחני, אשר החריב את עולמם של רוב סופרינו. נפשו היתה צמאה, אבל לא קרועה. הקרע הוא פרי של חוסר-אמונה, של עפוקים וחטושים, המקדימים לעקור את הדבקות באידיאה עוד כראשית קליטתה בלב. הקרע הוא כפירה רפת-אונים, כפירה למחצה, שאמנם אין בכחה להחניק את הרגשות עד מות, אבל היא מצליפה עליהם קיתון של צוננים ומקפיאתם. ופיארברג לא היה כופר. נשימה דתית רועדת לו תמיד בנפשו, ושלימותו הרוחנית של האדם הרליגינזי אינה נמנעת, ואפילו אם הוא כודק וחוזר וכודק את הנושא האלהי שלו ומחליטו. נפשו של פיארברג לא היתה אכולת ספקות עד כדי כשלון. אדרבה, במעמקי נשמתו היו חזויים ויקי התלהבות של אמונה שלימה. ואם אמנם קולו ישמע ברעש ושאון, הרי יש ברעש ושאון אלו קריאה לעזרה הרבה יותר ממה שיש בהם מן היאוש והמרירות. הלאן? שלו אינו ועקה של מסת-נפש, משום שאמסו כל התקוות ונשמו כל הדרכים, אלא זוהי ועקה של נחמשה דרכינו — נחמשה ונמצא. ככל בעל-אמונה היה גם הנוצ כעל-בטחון, אדם אופטימי. אבל אין זו אותה האופטימיות הוגלה, החרדה, מוגת-הלב, העוצמת את עיניה ומסיתה את דעתה ככונה מן המציאות והרע שבה. אדרבה, מעטים הם הסופרים כתוכנו, שצרת האומה ננעה בלבם כמו שננעה בלבו של פיארברג ופצעה אותו סצע עמוק כל-כך, עד שהיא נעשתה יסוד מוסד לכל יצירותיו והנות רוחו. ואמונה זו שהאמין בכחו המכריע של הטוב לא היתה תלקית, לא היתה סגורה במסגרת צרה של מצב זה או אחר הנוגע לעצמו ולבשרו. היא היתה

השקפת-עולם, רחבה ואנושית, ששאבה את עווה וחומה מתוך מקור חרחמים הרבים והאהבה הגדולה, שהיה מפכים בעורקיו. ופיארברג ידע לרחם ולאהוב. הוא אהב את העם העברי וקניניו עד כדי הערצה וקדוש. ואם מעטים ולא בהירים הם שרטוטי האהבה האישית, שנשארו לנו בכתביו, הנה רגשות ההשתתפות בגורלו של הנרדף כאשר הוא נרדף, שהובעו על-גדו במקומות שונים, מעידים, שהוא כמעט היחידי יבספרותנו שהרגשות הללו מלאו את כל ישותו ועלו למדרגת אהבה רבה וחמלה גדולה ואמתית, שאין בה אף משהו מן הבכינות הקולניות וחמוסיה. זו היתה לו הרגשה דקה וטוריה, שמחמת ההתלהבות והתום שבה היא מתרוממת עד ליופי לירי מסוגן של נפש כואבת, היתה את מכאוביה.

ובמה שנכדל פיארברג משאר הסופרים הצעירים בני דורו כחיוב, בזה נכדל מהם גם בשלידה. הקביעות וזכוך-הדעת, המציינים את חבריו, הולידה אצלם שקט-נפשי, אומץ ידוע ומין בטחון נוקשה, בטחון אכזרי, שאין בכחו לקנות את לבנו, אבל הוא מספיק לחתור חתירות עמוקות מתחת להוכחותינו ולקצץ בשרשיהן. בטחון אכזרי זה יפה הוא יותר מדי מצד צורתו השלימה, כי לא יחרת עמוק-עמוק בזכרוננו. ומדה זו היא שחסרה לפיארברג. חום נעוריו והטמפרמנט הדתי שלו סיטו את יצירתו כלפי ההטפה והדרכנות. השמרים הם בודאי החוסר העיקרי בכל תסיסה. אולם חייך המשומר השיבותו באה לו רק משעה שכבר קפא על שמריו. פיארברג לא ידע סוד זה. הוא מווג לנו את כוסו מתוך כדי תסיסה. ומחמת זה מרובה בה לעתים קרובות הקצף על

העיקר, פיארברג נמצא תמיד במצב של התלהכות, עד שהוא ולשונו נהפכים לפקעת של פאחוס שאין לה סוף.

ואין לחשוב את הפנימות הללו רק כתולדות של גשוש וארעיות, אלא כלקויים יסודיים, הקבועים ומתמידים בעצם יצירתו. כל מה שיצא מתחת עטו שטוף גלים סואנים של התלהכות בלתי פוסקת, תמיד הוא מגדיש את הסאה ומהם במקצת את החוש. גם ללב ולדפיקותיו יש קצב וסדרה. פיארברג חסר ריתמוס הוא בשעה שהוא פולט את הרגשותיו, ואף-על-פי-כן אל נהיה נמהרים להוציא משפט. סוף-סוף הרי, פיארברג אינו אלא סופר, שהתחיל זה-עתה לבנות את היכלו, והגם שהספיק כבר להתוות את הדרך שי'ך בה, עדיין לא עלה בידו לעברה לארבה ולרחבה. ואין להחליט כודאות, האיך היה הוא משתדל לסתום את הכורות והשיחין שהיו נפגשים לו בדרכו ומכשילים אותו. זו ועוד אחרת. כנוגע לפיארברג אין הבקורת חייבה למצות את עומק הדיון. פינאסן ספרותי הוא, המושך אליו את העין בזרותו, בחדושו ובמקוריותו. הוא אינו מענין אותנו ביותר על-פי פרטי יצירתו ואכריה, אלא על-פי מהותה הכללית, האורגנית, של יצירתו. פיארברג הוא איות הו'סן, וכשאנו מסתכלים במרצופו הספרותי, השונה לגמרי מפרצופם של הסופרים האחרים בני דורו, הרי הופעת אישיותו זו עצמה, לכל מעוטן ובגורעותיהן של יצירותיה, מעוררת שימת-לב ודורשת עיון. אחד הסימנים המובהקים, הנאים ללמד על טיב הקרקע ומהות החמרים שמהם הורכבה, הם הפרחים הצראים הגדלים בה לרצונם. ולמראה יצירתו של פיארברג, שצצה מאליה בין-לילה על שדה

ספרותנו, עולה השאלה על לבנו: מה הם התנאים, שהכשירו יצירה מקורית זו, שכמה וכמה מקויה האופיים והמיוחדים לה רחוקה היא מן היצירה הטפוסיית, שהיתה מצויה באותה שעה, ומהו העסים שהניק את שרשיה?

II

הסכה היסודית שגרמה לבניה הנפשית של מ. ז. פיארברג היתה הא-י-מ-ש-כ-י-ל-י-ו-ת שבו. הנחה זו נראה בסקירה ראשונה כמוסרכת מעיקרה. הא כיצד? צעיר, שמימיו לא ראה כלום חוץ מסאורות וזואהיל, אנו מבקשים להוציא מקהל השכילים, ובכל זאת, כך הוא הדבר. טעות גדולה אנו טועים בחשבנו, שכבר בא הקין למשלת ההשכלה בתוך ספרותנו, ודאי רב הוא המרחק, למשל, בין השקפת עולמו של י. ל. נורדון ובין השקפת עולמו של דוד פרישמן. ואולם תמיהני, אם רב הוא גם ההבדל היסודי שבין השקפותיהם. כשאני לעצמי, מתקשה אנכי מאד למצוא ולסמנו, כמשך שלשים השנים האחרונות הספקנו להשמיד את ה"בטלנות" והבערות, שמלאו את לב השכיל, ובמקומן הכנחנו דעות ומחשבות יותר מודרניות ויותר חשובות. אולם כמה שנוגע לעיקר—נשארנו מה שהיינו. שני עמודי התוך, המלחמה נגד הבערות הפנימית, או, יותר נכון, הודאות שכל מה שיש בפנים אינו אלא בערות, והדרת כבוד עד כדי "בטול-היש" לכל מה שיש בחוץ,—שני עמודי התוך הללו של תקופת ההשכלה, של "ימי הסער והסופה", עדיין במקומם הם עומדים עד היום הזה. לפנינו טמטום-המח באסור אכילת קטניות

בססה, ובטמטום זה נלחמנו. עכשיו, מכיון שהקטניות כבר הותרו, או שבכלל המושג איסור כבר נמחה ואיננו עוד, הרי אדישותו של העם העברי לטותו של צייר גדול, למשל, נחשבת לטמטום המח שאין כמותו ואליו אנו מכוונים את התצים היותר שנונים. מאז ועד עתה נתחלפו אפוא רק הנושאים, אבל המצב האמתי לא נשתנה במאומה.

יש עוד מדה אחת חשובה, המסמנת את אפיה של ההשכלה, והיא, כמו ששמה גוסו מעיד עליה, שלטון השכל שבה והכפחון שהיא בוטחת בתרבות העשית. מדה אחרונה זו באה אלינו מן התוך באחור זמן במקצת. התרבות המעשית של המאה התשע-עשרה, רבת התגליות בכל ענפי המדע השונים, חשבה לפניו באמת, שבזמן מן הזמנים תגיע עד לשמים ותגלה לעיני כל את כסאה של השכינה היוצרת בכבודה ובעצמה. ואולם אחרי-כך נהפכו הלבבות וגדל היאוש בתוך המחנה של אלו ששמו את כל מבטחם בתרבות זו בלבד. סוף-סוף הוברר להם, שהנצחונות אינם פורשים את מצודתם אלא על החומר כלבד, אבל על תוך-תוכם של החיים יש להם רק שליטה מעטה. ודוקא בימי השלכת, בשעה שמעל אילן התרבות המעשית התחילו נושרים עליו, באה רוח הסתיו ונשאה את העלים החורים והנוקבים לרחוב היהודי והקיסה שם רעש ושאון רב. גדולתה של התרבות המעשית ששמה במשך זמן רב מצע רוחני יחידי לכל הספרות שלנו, וגם אלה המרעימים בקולם על תחית לבנו ורגשותינו והתחדשות רוחנו בקרבנו, גם הם בימים רק על-פי שכלם גדול ערכן וכח החיים הצפונים בתחיה ובהתחדשות הללו. להשיג אותם השנה

ישרה, טבעית, אינם יכולים, משום שגם הם בעזכם את הישן שלנו ובפרצם החוצה, היו מוכרחים לעבור תחלה דרך כבשנה של ההשכלה והראציונאליזמוס החרב שלה, ויצאו מתוך הכבשן חרוכי כנפים ופחוטי לחלוחית.

פיארברג לא היה משיכל. כשהגיע תורו להזניח את הישן, שלא יכול עוד להוין את גפשו, פסע פסיעה גדולה ופסח על ההשכלה. ובאמת, פיארברג לא עזב כמעט כלל את הישן, אלא שהבין, כי הניעה השעה להם שיך את הדרך. ונדבר דברים ברורים: פיארברג, צעיר מישראל חובש בית-המדרש כשאר סופרי ישראל, בשעה שבקש להשתחרר ממועקת סדרי חיים שכבר עכשו, לא גם לתוך מקלטה של ההשכלה והתרבות החמרית. נחישול הקרימו והטילו לתוך זרמה השוטף של התחיה העברית. הוא מצא לפניו את הרעיון הלאומי בעצם התפתחותו ותרותו האישית נשקפה לו מתוך שחרורו של העם העברי. אחרים עזבו את הספרים, שנראו להם עתיקים ובטלים, והחליטו אותם כספרים אחרים, שנראו להם חרשים ומעניינים. ובתופתם חשבו, שאם יכניסו אתם את קונטרסים החרשים לתוך הרחוב היהודי, יביאו הללו את הנאולה. פיארברג כרח מפני צל הסות, שעלה מתוך הספרים, ולא מפני השעמום שבהם. וכשיצא, לא חשש ענין אלא את החיים עצמם. מהלך מסעותיהם של כל סופרינו שבתקופה האחרונה היה: יציאה מבית-המדרש ותניה בהשכלה, יציאה מהשכלה ותניה בתחומי הלאומיות. לפיארברג היתה קפיצת הדרך. מבית-המדרש נכנס ישר אל המשעולים המובילים לשחרור הלאומי.

אי-המשכילות שבפיארברג היא רק קו שלילי, כלומר באפיו לא נתוסף

הלאומי הזה גרם בהכרח לכפירה בחיים בכלל. ואולם פיארברג, ששמר, כמו שאמרתי, בגנוי לבבו את אמונת אבותיו כשנתקל במכשולים ואבני-גנף, שעל פי השכל הישר אין כל יכולת להסיעם מן המסלה, בא שאר-הרוח שבאמונתו ורוממהו סמעל להם. וגם בשעה שהמוצא לא היה נראה לו, במציאותו של המוצא לא היה מסופק אף רגע אחד. ואמונה זו פתחה בלבו את החבה לחיים. הוא לא התנענע עליהם. הנענועים הם הדמיונות, המשתיקים למחצה ובאופן סיקטיבי את התאוות הסוערות בלב האדם שנידון לחיי נזירות עולמית, פיארברג אהב את החיים במובנם הפשוט, ובעת-כך במובנם הרוחני והאנושי. האדם אינו בעיניו סמל הרע, הערמומיות והאכזריות. אפשר, שדוקא הוא היה צריך להנות מחשבות נוגות ומכבידות כאלה בלבו. מה שידוע לנו על חיו הפרטיים מעיד, שדרכו לא היתה סונה בשושנים-הוא סבל רדיפות וחרפות, סחור ומכאוכים. ובכל זאת, צאו וראו כמה חום וחבה אין קץ הציף על כל האנשים, אשר הביא אותם לעולם ביצירותיו.

(סוף יבוא).

איוה עצם חדש, אלא שהוא חסר אותו, ובכל זאת דוקא היא נרמזה להולדתו, או יותר נכון להשתמרותו של שתי נקודות חשובות: האמונה והחיים. שתי סגולות טובות אלה ירנשה היו לו מבית אבותיו ושתיהן היו קבועות כל ימיו בלבו ושטרחהו מן הקליטה, מן היאוש חסר האונים, שארב לו על כל סדרך כף רגלו. כשאנו קוראים את כתביו אנו מרגישים מתוך העצב הגדול חשורר בהם, מתחת לחרבות החיים הצבורות בהם, איוו התעוררות נעימה, כאלו יד מנחם בצרה היתה מלטפת את נפשנו הרעועה. ביחסו אל הישן אין לא הלעג המיסר המיוחד לרבים מסופרינו, ולא הקנתור וההתרוח, המגיעים עד כדי שאיפה לנקמה, שאף היא מצויה בלב רבים מסופרינו, וגם לא ההדור והיסוי הלגנדריים, הבאים מתוך נענועים על עבר רחוק שלא ישוב עוד עד העולם. יחסו של פיארברג לעברנו הוא יחס ישר, חי ומלא חבה. הוא מאמין בכל לבו בכח הפורה, ביכולת ובזכות הקיום שבו. הוא אינו רואה לפניו חומות עתיקות, החוצות בפני ההתקדמות ואשר אנו חייבים אם לפרצן או לדלג עליהן. צריך רק לבור דרך בטוחה ולהמשיך את המחשבה, לא להפסיק אלא ללכת הלאה, הלאה.

אמונה זו נרקה אחריה את אהבת החיים. שלטון השכל, שפרש את סמשלתו על ספרותנו, הביא בהכרח לידי מצב רוח של התעלפות ומפח-נפש. על פי מהלך מחשבותיו של שלטון זה הניע העם העברי לידי נקודת משבר, שאין מוצא ממנו. אין כל תוכחה הניונית, שיש כידה לתת לנו את הכמחון הנפטר, שהתקוות, אשר אנו תולקים במפעל זה או אחר, לא תכובנה. היאוש

מ. ז. פִּיאָרְבֶּרְג.

(מסה.)

(סוף.)

שלש אלה, אי-המשביליות, האמונה ואהבת החיים הן שנעשו יסוד למקוריותו של פיארכברג. הוא עצמו הרגיש, שאחר הוא, לא דרכי יתר הסופרים בני דורו דרכיו. הוא לא נכנס לזרם הספרותי ונצטרף אליו. מן השעה הראשונה נבדל ונפרש היסוד. תיכף מן השעה הראשונה נלחם בו. הוא כותב :

... התמים האומלל הזה מרגיש את אצר הוא רואה עין בעין. הוא קורא עתה את הספרים המכנים לעצמם "ספרות חדשה", אבל היא אינו מוצא פה כל חרוש, אין פה כל דרך סלולה (ההטעמה שלי). החולה מדי הרגישו כאב הוא מפרפר ומתאנח ולפי השתנות הכאב כן שונים המה הפרפור והאנחה. "הספרות-החדשה" הזאת היא הפרפור והאנחה של המאה הי"ט כמו שהקבלה והחסידות היו הפרפור והאנחה של ימי חושך, וכו'.

לאן? לאן? לאן?!

אחר-כך השב שהוא מצא פתרון לשאלת "לאן" זו? לעת-עתה היה ברור לו, שדרכים אינן נסללות נכחה של ספרות, שכל הלבוב שבה הם "השפה היפה וההגיון הקל והישר" (כתבי פיארכברג עמוד 82). דרכים חדשות יכולות להכבש רק על-ידי כופרים חיליים, לוחמים. והכח, המניע את מערכות קרב הללו, לא יהיה "ההגיון הקל והישר", המסתפק בפת לחם חרבה ומנוחה לעצמות הנחרות. הוא צריך לנבוע מתוך מעמקי הלב והרגשותיו, טעם הוא צריך לצאת מוויין האינסטינקטים האנושיים היותר יפים כבקשת החושש, האהבה לחיים רחבים, התקוה לעבודה חדשה ופוריה והשאיפה הנדולה לכבוש עוד פעם את המקום הראוי לו בחברה ובעמים" (שם, 87).

ובמקום אחר הוא אומר :

... הוא ידע מכבר כי יש "ספרי השכלה", אשר בתוכם אחדים ואפיקורסים קוראים בהם, וגם הוא נסה פעמים אחדות לקרוא בהם. אבל לא מצא בהם מאומה, מלבד מליצות ריקות על דברי הבל ורעות רוח, והאם בספרים האלו עליו לבקש פתרון שאלותיו ואישר העם? האם בספרים האלה המנבאים על השמש, האביב, הקיץ יביא חיים לעמו? ... אבל הוא נמר בלבו להבקיע בעד החושך וללכת הלאה. איש-צבא הנהו ועליו להלחם" (שם, 81).

הסופר העברי, אם אינו רוצה לזייף את תחמו, חייב להיות איש-חיל, שחרבו על ירכו. השירה העברית אינה רשיות לשיר על השמש ועל האביב. האנשים, שהם סלתה ושמנה של האומה, אין להם רשות לעמוד מן הצד ולהשתעשע בעניני רעות-רוח בשעה שקיומו של העם מוטל בסכנה. לצאת בראש ולכבוש דרך חדשה זוהי תעודתה של הספרות העברית. אולם, מאין

כנו רוח נכורה, שנשק נתן לנו, שאנו אנשי צבא הננו ושעלינו להלחם. סוף-סוף עצם דרכנו הוא — המשך; לא לנסות הצדה, אלא ללכת הלאה. סינתזה זו, שהוא רצה לראות אותה נתונה בתוך מרכזה של ספרותנו, היא היא הסינתזה הנפשית של פיאברג: צמו. כמובן נעבר גם בעין לבכו הוא בהשתכחו על פני בצת הנלות; אבל מיטיו חסואנים ורמו אל עבר סלעי חלמיש, מקום שם יודככו ויהסכו לכדולת. נמשו של פיאברג חיתה מלאה התלהבות, אמונה, אהבת חיים ועוו מלחמה. כמה חדש ונמלח הוא זה בתוך ספרותנו החדשה. אפשר, שהוא הצעיר היחידי שבה; עכרי עולגמים, שדם הגוע הטהור של דורות קדומים נווד בעורקיו.

.III

נמשו היפה של פיאברג: משתקפת כמו מתוך ערפלי-טוהר ככל יצירותיו. ה"כל" הזה לא רב הוא. שבעה ציורים וארבעה סאמרים וזוהי כל הירושה הספרותית שהשאיר לנו. המות, שהוא הרבה כל כך לשנוא אותו, קפד את חייו הקצרים. כתביו אינם אפוא התגשמותה המלאה של יכולת יצירתו. זאת היא ביותר שירה מפשטה, אורירית, שעדיין לא מצאה את מדורה הקבוע. לפיכך אי-אפשר לקבוע בכטחה, גם את ערכו האמנותי הסמשי. לפרקים הוא מפתיע אותנו בדקות הרגשותו ועומק הסתכלותו. ופעמים הוא מרבה דברים שלא לצורך כלל. מה שאפשר להניד בכטחה הוא, שפיאברג היה בעל נפש פיוטית מסדרנה ראשונה. ולא ציוריו וספוריו כשהם לעצמם הם המעידים על זה. המשורר שבו לא הובלט בתם מסורש. אנו תמסים את פיוט נשמתו מתוך ההרגשות, שהרתחו את פנימיותו ומתוך

ימצא עוו המלחמה וכמה נחסם את נשקנו? על שאלה זו השיב פיאברג שתי תשובות, אחת שלילית והשניה חיובית. ראשית כל, עלינו לעקור מן השורש את המחשבה, שיש יכולת לצבור אנרגיה הבאה הן החוץ. רק לא מן החוץ. ביחסו של פיאברג אל החוץ יש הרבה מן הסחד, המגיע עד כדי קנאותו של הרור הישן. ההכדל הוא רק זה, שאבותיו של פיאברג העמידו במקום הור הבא מן החוץ את הישן שכבר גם ליחו, ופיאברג בקש למצוא איוה תוכן ואיוו צורה מחודשים וחיים. והתשובה השניה חיובית: את עוו המלחמה צריך לספוג מאת הדור שקדם לנו. וכאן מתגלית הערכתו המקורית לדור ההוא. טעות הוא לחשוב, שאותם האנשים בעלי הזאות הארוכות והפרועות וחלחיים הצנומות והדלות, שסראיתן תכלת כהה כמראה פני המת, הנם מתים באמת. הללו היו לוחמים אכירים בעלי נכורה ובעלי בטחון, שלא ידעו כל פשרות ולא אמרו נואש גם כשחרב חדה היתה מונחת על צוארם. אלה הם אנשים שידעו לסכן את נפשם ולהקריב את כל הטוב והמבחר בשביל להגן על קיומם העם ולהבטיח את חייו. רוח נכורה זה חלילה לנו להוגיחו. דרכנו החדשה לא צריכה להיות חדשה מעיקרה. תכסיסנו יהיו אחרים, אולם הרצון, המטיל אותנו לתוך סער המלחמה, צריך להשאיר אותו הרצון הלאומי העתיק, שמשמ צורה ולבש צווי, שעתים נתגשם בתמונת חרבו של יוחנן איש גוש-חלב ועתים התכוץ והצטמצם בקמיקתו של ר' שמעיה "המקובל". וכשאנו, החדשים, באנו לידי הוכחה, שהקמיע חדלה לפעול את פעולותיה בהתאמה לתנאים וסדרי החיים שאנו נחונים בהם, נדון לשריפת את הקלף, אבל את שלהבתה הקדושה נקח אתנו. אנו צריכים לצאת מביתו של ר' שמעיה לא ריקים גרמים. לא חפרי-און ואכולי-יאוש. בצאתנו מביתו אנו צריכים להרגיש

גבורי-חיים לסודי מלחמה מנעוריהם, שמרוב שמוש נשחקה חרבתם וכאגרום הקפזין לא נשאר אלא הנצב בלבד...

ובתפיסה זו, שתפס פיארברג את יהודי דור הישן, טמון מאור ספרותי גדול. הכעור והחולין שבחיים מטשטשים ובטלים בששים סוגים טהרה, המרחפים בחללו של עולם זה. על שום תקלה אין לבוא במרוניא; שעת חירום שאני. ספוריו של פיארברג אינם אלא פרשה זו של, כי תצא למלחמה על אויבך". פאותיו של ר' שמעיה המקובל ארוכות ופרועות הן, אבל, העינים השחורות והגדולות, השקועות עמוק בחוריהן הנן כנחלי אש". כשחפני הקטן מקשיב לשיחת אביו ור' שמעיה, אותו ר' שמעיה, שמשיג יפה, שהאבות זוכרחים לתת את בניהם ל"שקאלעס" ושהמשכילים זוכרחים לקרוא ספרים חיצונים", הוא מרגיש מתוך דבריהם שאינם מוכנים לו כל צרכם, כי גם ילד כעריסה צריך להתאבק, צריך להלחם, הוי עד נצח להלחם, הוי עד נצח להצב. האגדות, שהאם מספרת לבניה כסביבה זו, מטפלות כנערים נכורים ואנשי מלחמה. וכשהילד הנמנם לחצאין נפטר לתוך מטתו הוא, מוסיף עוד להגות באהבה כנער הנכור הזה ששר שרה עם הסים ויוכל לו. אביו של נחמן משתדל להנחיל לבנו רק חובה אחת—החובה להיות איש צבא. לפי דעתו זהו המפתח הכללי, שמכשירה לרשת את מתשבותיו ולהמציבן הלאה. יעקב השומר, זה היהודי הזשומ, בעל הכתפים הרחבות, הפנים הנסיים, החוטם הארוך והעבה" הגהו נכור מנכורי החיים". באופן אינסטינקטיבי ובלתי אמצעי, נלחם בעד נפשו מלחמה קשה וכבדה". ואפילו חפני הקטן, ש"הולך בדרד ברמי הליל בהעולם הנורא, הלא שדים ורוחות, מכשפים וצוענים, צועד הוא צעדים גדולים, מוסר נפשו לכל מי שחפץ והולך". האנשים הללו

נשיתו הגדולה להביען ולעשות את הנייר פה ללב. ומשום שאין כאן לפנינו אלא שירה ערטיולאית ומפשטה, אשתדל רק לנגוע בחלק הנששי שביצירותיו מבלי להביא בחשבון את הפנימות והסדקים מצד הצורה והלבוש הספרותי.

הנה ראינו, מה הם היסודות העיקריים, שמהם נוקמה עצמותי המיוחדת של פיארברג, ראינו, שהמצע הפסיכולוגי שלו והלך-הרוח שלו חדשים הם בספרותנו. ומשום שכל הרכבה, אם רק נקלטה יפה, מוכרחה לעשות גם פירות שנושאים בקרבם, אם בגלוי או בסתר, את חמרי האכזות, עלינו להסתכל ביצירותיו של פיארברג ולראות, מה הם המפוסים, שהולידה הרכבה חדשה ומקורית זו? רובם הם טפוסים הור הישן והרגע— כשהם צוררים את שריד קניניהם ומפנים את מקומם. מומנט זה מצוי בספרותנו. הרכבה כופרים נגעו בו ומצדדים שונים. ואולם הם כולם השתדלו להראות את הקפאון והמחנק השוררים שם, במלכותו של הישן. ציוריהם הנם בבחינת נוצה, ששמים מתחת לנחירי הגומס למען דעת, אם היא זעה עדיין או לא. מה שאין כן פיארברג. ראשו מוטל על חזה אבותיו הקר וסופג אל תוכו את הדעיקות האחרונות, שמוץ הדם החי עדיין משמיע בתוך הלב. הוא קלט אל תוכו את הזרפור האחרון שלפני יציאת נשמה, והגמסיה איננה מות. זו היא אמנם התאבקות אחרונה בלי כל תוחלת, אבל סמעימקי החיים היא באה... כשאנו קוראים את ספורי פיארברג, אנו חשים, שבתוך קהל שחוח ועצוב נפש זה שוררת איוו בהלה ואימה נוראה, מעין זו שתוקפת את הכורת בשעה שהמלכה גוועת ועדיין אין אחרת למלא את מקומה. בטפוסיו אין אנו מוצאים לא את הבערות וחוסר-הטעם, שראו בהם אחרים מסופרינו, אף לא אותה השלמה הפאטריארכאלית התמימה של מלאכי שרת שנוקנו, אשר מצאו בהם סופרים אחרים, לפנינו

אינם לא מוגי-לב ולא פראי-מדבר. ואם נעברו במערכותיהם תלוי-תלים של גויות מרוסקות וגולגלות רצוצות, עד שריות בית-ההקברות עולה משב, אל נשט מעליהם מתוך העויות פנים של שקיין. לכרוע אנו צריכים לזניהם, כי חלליהם הללי מלחמה הם,

וחוץ מזה, הנה אותו רקבון-המות מורגש רק על שדה המלחמה בעהות מלחמה. בשעת שלום הרי הם דומים בכל, גם במגרעותיהם וגם ביתרונותיהם, לשאר האדם. האב אינו כועס תמיד, האם אינה כריה מוהמה כל ימיה וגם הרבי שבתדר, אותה המפלצת של ספרותנו, גם הוא, בעוד רגע יתגרד-פנים ואתור ויאמר כמתנמנם, ציפה, תני לי ארוחת הערב, הנני חפץ לישון, אני עיף. והסגנים שבתדר יש שהם מורטים אוון ומכים לתו, ויש ש'הם מלבישים את הילדים, רוכסים בגדיהם היטב ומעטפים במטטחות עבות את צואריהם. ואיזה יתם נפלא של חכה חשאית וצנועה שורר בין האבות והבנים. ולמן, אביו של חפני, איננו אליקום, אבי הנכור ש'בחורף. כמה דאנה וכמה רחמי-אב מורגשים בכל תהלוכותיו, כשעה שהוא מוביל את בנו אל ר' שבעיה המקובל על מנת לרפאותו ממחלת הפחד שתקשתהו, הוא משיח לו את כל לבו: . . . הגנו מרגישים, כי העולם הזה לא לבו הוא עוד. החיים לא שלנו הם, הכל גשתנה בעוונותינו

אבי האסיק את שיחתו, כי ראה והנה עומדות רגלינו בכצה עד הכרכים, ויקח אותי על זרועותיו ויוציאני פן הרפס ויעמידני על גורת העץ המונחת בצד הרחוב. אחרי כן הלכנו פסיעה אחר פסיעה הלוך ובקש מסלות, גורות עץ וחלוקי אבן. פעם בפעם היה לי אבוי למעבר, כי לקח אותי על זרועותיו וישאני ממסלה למסלה עד כואנו אל המקובל. —

כאותה כצה המניעה עד הכרכים דומה האם לשאר האמהות שכעולם. יש שהיא כועסת, וכשהילדים מציקים לה היא מפליטה שלא מדעת גם אלה מתוך ציה: "האתן לך מעדני מלך, או צרות נפשי אתן לך". אבל גדולים הם גם הרחמים, השוכנים בלב אישה אומללה זו:

... אמי הניחה את כלי הלכך מידיה ותשחה את ראשה ותבט בפני סנדריל הישן. אחרי כן לחצה את אחותי שרה'קה אל לבה ותחל לספר: לפני ימים רבים, רבים מאד . . .

ולבי אומר לי, שקטעי הפסיקים שאני מוציא מתוך ספורי פיארברג אינם מפסיקים לבאר כראוי את אשר אני מבקש להגיד. כדי לתפוס את חוטי החן, שמתוכם רוקם פיארברג את וילונו ופורשו על פני הכצה והחיים החלכאים שבתוכה, צריך להתיחד עם הקובץ הקטן הזה כרגעי דמה ולהקשיב לנימים הרבים הרועדים מכין שורותיו. ויודע אני, שבספרותנו, וביחוד בספרות ה'ז'רגונית, נמצא סוג ידוע של סופרים, שגם הם נסכו קסם על העירה שבתחום וחשכת החיים שבה. אבל מה רב הוא ההכרל שכינם ובין פיארברג. הם יפגו את החיים הללו, ולולא יראתי שסא יש הזרזה בדברי, הייתי אומר, שהם יפגו את החיים הללו בכונה וכדעת. ואילו פיארברג לא השתדל כל עיקר להבליט ולהמציא את הקיום היפים. הם, הסופרים האחרים, וביחוד סיפרי הספרות ה'ז'רגונית, באו לידי יפוי מכיון שבעיקר הם מאמינים בגלות זו וכבצתה, אף-על-פי—או אולי דוקא מחמת זה—שהם עצמם, בתור יחידים, פרשו ופורשים מסביבה זו. פיארברג אינו מאמין בחיים הללו ואינו מכוון לעשותם קולפוס עממי קים ומתמיד, אכל בתור יחיד לא התכחש להם ולא עזבם מעולם, פה אחיה ופה אמות, פה אסכול, כאשר סבלו כל

הסון הנשמת האלה, העולות מתוך הארונות הישנים וסח אקה כאשר קו
האופללים החם.

היומי שכעיירת הסופרים האחרים הוא או רומאנטי או אקוואטי. מנדלי
מעביר את קרונו דרך יערות ושרות כוסמת מלכינה של כפרי חוחולים ואנב
אורחא הוא משתעשע ונחנה לאור החמה, בעיני סרץ נהפכת העיירה לאגדה
עממית המעולפה סודות העבר. אש רואה את נרות השבת, כשהם משתקפים
בתוך מימי הנהר הגדול, ומסיח דעתו בכונה שמאוור יליד הררי הקארפאטים
יורד ברססודותיו ומשמשש בלי חמלה את האורות העלובים הטובלים בגלי
חויכסל. פיארברג אינו מרחיק כל-כך את עדותו. הוא רואה את כל הכעור
והאמס שבהיים הללו, אבל בלבו ערה הרגשה אחת החסרת לוולחו—האהבה
הטבית לעולם ישן זה, שהוא גם העולם שלו, ולתהלכותיו, שהן תהלכותיו.
הוא מספר:

... ואני חשני אחבתי מאד לעמוד או ב"חדר" על הספסל אצל
חלון ולהביט החוצה; אהבתי מאד להביט על הקצף והאבבבנות העולים
על פני אנמי הרפש ברדת עליהם המטר; אהבתי להביט בפני האנשים
העגומים הנלחמים בכל כחם עם תלוקי האכנים וגורי העצים הפזורים אנה
ואנה למסלות.

ומן היהודים העגומים הללו הוא בא אל היהדות. יחס של סוערינו אל
היהדות סוור ומשונה הוא קצת; או שהוא קשה עד כדי נסות או שהוא רך
עד כדי שויון-נפש. על המוסר היהודי דברו והתוכחו בספרותנו די והותר,
אלא שמרוב שאון ורעש נשבת העיקר. מוסר היהדות נעשה מחקר מפשט

שיש לו רק ערך פילוסופי ואל המציאות עצמה אין לו שייכות כלל. נניח,
שהמוסר ההוטנטטי הידוע בארכארי הוא, אבל המוסר שיציר את האדם
ההוטנטטי כשהוא נטול מוסרו ישנה שגיאה שאין לה כפרה. לו גם יהי
שמתנגדים אנחנו למוסר בכלל, מכל-מקום אין לנו שום רשות להתעלם מן
הגורם היחני הזה ולהכחיש את השפעתו על מעללי האיש ומחשבותיו.
דוקא בהעלמת-עין זו נכשלו ונכשלים רוב מספרינו. למרות הדיוק החיצוני
שבתאורי המנהגים וסדרי התיים חסר ביצירותיהם המצע המוסרי הספציפי
(לא הסנהג הספציפי, כגון הנחת תפלין, לבישת מלית ומבילה במקוה) של
היהודי כאשר הוא יהודי. אצל פיארברג, להיפך, מפותחת נקודה זו במדה
מרוכה. טפיסיו הם סוחרים ועניים מרודים, הנהרגים על פחות משהו פרוטה,
ואף-על-פי-כן אינם שקועים בפרקמטיא וסחר-ומכר עד למעלה מנשמתם. יש
שלבן של זלמן נלחץ בתוכו, לא משום שאין לו כסף ההוצאות די נסוע אל
ה"רבי", אלא משום שאין לו אל מי לנסיע. בכתבי פיארברג אנו מרגישים,
שחיי ממונהגים חיצוניים, הסבדילים עולם זה טוולתו, יש באן השקפת-עולם
שלימה ומוסריות גדולה, שהן הספיחים האחרונים של קולטורה כת אלפי
שנים ואשר אלהים כבירים הורידוה ארצה ומסרוה למשמרת לעם ישראל. יש
כאן גרעינים של דעות והרגשות, פרין של התמוגות יסודי היהדות עצמה עם
ערכיה המוסריים, השופכים את שלטתם על הנפש העברית גם שלא מדעתה
ושלא ברצונה. ר' שמעיה, אבי נחמן, ר' שלמה השמש, — לכולם יש חוץ
מהתעסקות ידועה גם מדות ועיקרים רוחניים, שעליוחם הם מעטידים את
קיומם ואת חייהם.

ומתוך כל זה מתגלה לנו פרצופו הספרותי של פיארברג כפנים

חדשות. מקור יצירתו הוא הלכ והרגשותיו, ואת העמים החיוני שלה היא סופנת מתוך היהדות והיהודים שעברו ומתוך היהדות והיהודים העתידיים לבוא. מן הראשונים ירשה יצירתו של פיארברג את הדגל וסן האחרונים היא מקבלת את הנשק. כולנו עברנו את נקודת המשבר שבה נמצא פיארברג. ואולם אנו היינו בהולים וחטפנו על ימין ועל שמאל מכל הכא ביד, ובשצמאוננו לא נשבר נשארנו תועים ואובדים לאין מסלה לפנינו ולאין אלהים בלבבנו. הוא, כשהגיע לפרשת דרכים, הרגיש כסונו שלשבת בתוך המאורה ולינוק את הכף אי אפשר ואסור. אולם טרם ידעו אל נכונה, איווהי הדרך המובילה אל הגאולה, לא זו ממקומו ולא סר הצדה, ולא כלה כחו לריק בדרכי שוא מלאות חולות וחתחתים. הוא נשאר בתוך עמו, בן הצללים עמד ותכה וקוה. וברכות הימים בא רעיון הגאולה הלאומי והראה לו את הדרך, שילך בה, ואז נשא את רגליו וילך הלאה, קדימה, כלומר — מורחה.

IV

פיארברג אינו לא סופר גדול ולא בעל כשרון גדול. הוא — הופעה ספרותית, המעוררת את סקרנותנו מצד חדושה ומצד העלומים התוססים בקרבה. ועוד: פיארברג הוא כולו שלנו; מן החוץ לא קבל כלום. כך מוציא לעתים אילן עתיק ושבעי-ימים סמוך לשרשיו ורדים רכים, שיש בכחם לחדש את האילן כולו ולרשת מקומו. ואם זרד זה נקטף באכו עוד טרם הספיק לתת פרחים ופירות, העזו החי וני שהיה צפון בקרבו כבר הספיק להגלות. אפשר, שפיארברג הוא חסמל הממשט, המסמן לנו בקיום ערסליים מה שצריך

ומה שיכול להיות הסופר העברי בתקופתנו הנוכחית. הוא ראה את הסופר העברי כראות איש-צבא, היוצא בראש העם.

דומנו, שכדי לסמן את פיארברג ולהבדילו מאחרים אפשר להשתמש בדבורו של ביאליק, "היה איש — וראו: איננו עוד"... פיארברג לא היה סופר מתחיל, שכתב שבעה ניירים חסרי שלמות ופרי בוסר ונסתלק. הוא היה איש, איש בעמיו, בשעה שאחרים אינם אלא סופרים בלבד. כמה וכמה יצירות יפות ורבות-ערך יצרה ספרותנו בשלשים השנים האחרונות. ואף-על-פי-כן קובץ דק זה, שהשאייר לנו הצעיר מוואהיל, מעמידו בקרן-זווית מיוחדת. כאן מרחפת נשמה אחרת, כאן דופק לב אחר. מה, בקובץ הדק הזה, אין שדות בשול, הרובצת עליך עד כדי מחנק, כי אם חיים התוססים תוך כדי גדולם ושגשוגם. מה יש הרגשות, רצון, שאיפה, תום, אהבה ועלומים. אל נבקש חשבונות רבים. נשתרע על מצע הרשא החי הזה, הנבלט מבין הקטה, הכופפת את ראשה ונמנמת מכוך וקנה; נטח אוון להמית המעין, הכא מתוך כפי סלעים רחוקים וקרובים וזורק את קצפו עליו, ננוח ונחליף כה.

נאנסי. טבת, א' תתס"ד.

